

1. Vlakreliëfs van het tempelcomplex Angkor Vat in Cambodja

Ghurra's, karnstok-geleiders uit Nepal

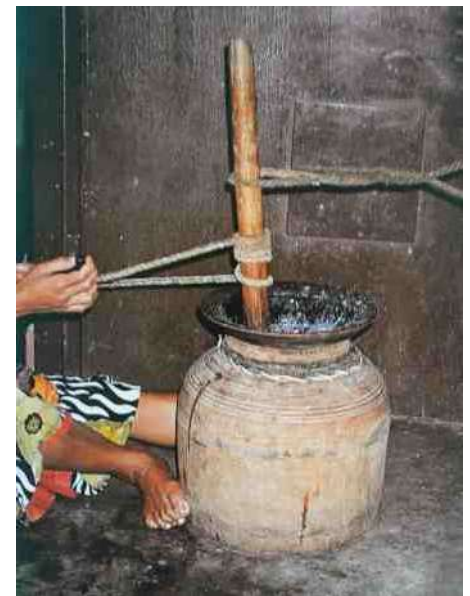
Sjef Horsten

Hoe een reis naar Nepal het begin vormde voor de belangstelling van een alledaags, maar bijzonder gebruiksvoorwerp

De oorsprong

De ghurra of karnstokgeleider wordt in Nepal gebruikt bij het karnen van melk tot boter. Dit proces is verbonden met de hindoe mythe, de Samudra Manthana, die gaat over de strijd tussen het goede en het kwade ten tijde van het karnen van de kosmische oceaan. Een afbeelding van het karnen van de oceaan vinden we in detail uitgewerkt in de vlakreliëfs van het tempelcomplex van Angkor Vat in Cambodja (afb 1). In Nepal leeft dit verhaal niet alleen bij de hindoegemeenschap, maar eveneens bij de boeddhisten. Bij beide groeperingen wordt het eindproduct van het karnen, de boter, niet uitsluitend als voedingsmiddel gebruikt, maar ook als offergave.

In een land waar de houtsnijkunst hoogtij vierde, is de ghurra een gebruiksvoorwerp geworden waarin de boerenbevolking door middel van vorm en ornamentatie de streekgebonden symboliek van zijn religieuze beleving tot uitdrukking heeft gebracht. De vormenrijkdom van de ghurra is enorm door het grote aantal etnische groeperingen. Nepal kende een kastensysteem en er wonen ruim zestig verschillende etnische groepen. Er worden zo'n twaalf streektalen en wel dertig lokale dialecten gesproken. Vooral de bevolking van de agrarische regio's (de Magaren, Tamang, Limbu, Newaren, Gurung, Tharu en Sherpa's) ontwikkelde zich tot ware meesters in het snijden van ghurra's.

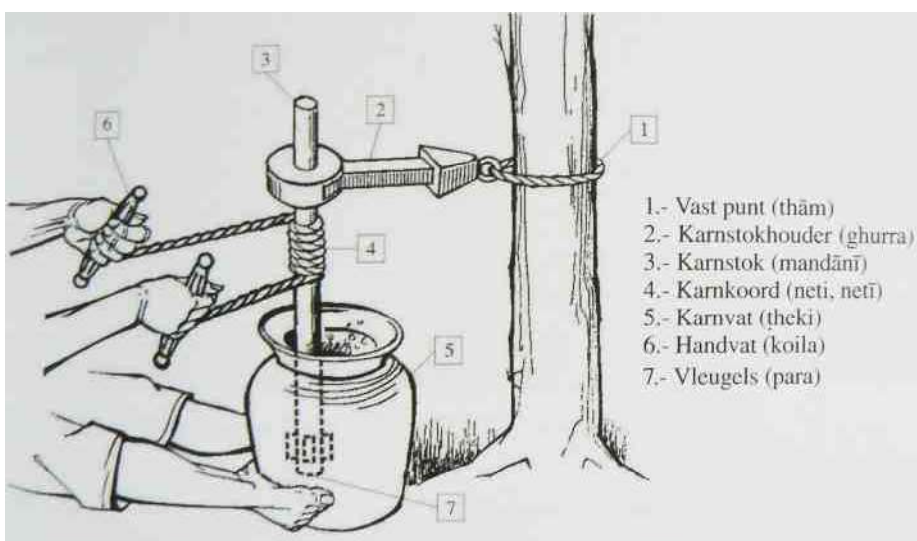

2. Het karnen met een touwlus in plaats van een ghurra

Het karnproces

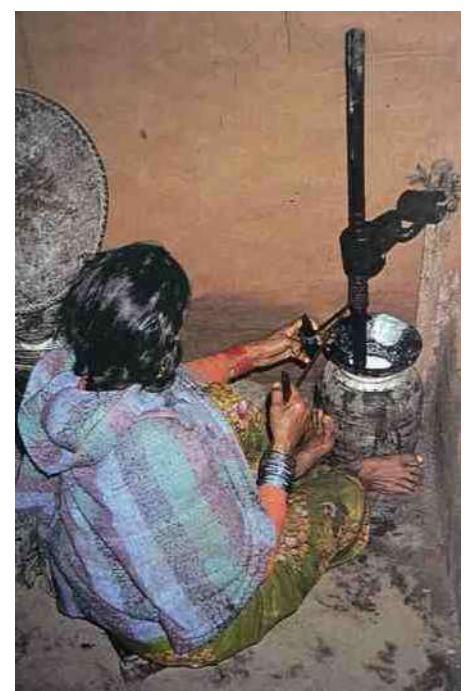
Aankankelijk werd de melk in een leren zak tot boter geschud. Dat het schudden van melk boter oplevert, was bekend omdat het niet zelden spontaan optreedt tijdens het vervoer van melk in de zadeltassen op de rug van een lastdier. Het karnproces werd stapsgewijs verbeterd. In eerste instantie bestond de aanpassing uit het bevestigen van de gevulde zak met een touw aan een tentpaal om vervolgens te worden geschud. Later is de karnstok, de mandani, in gebruik genomen waarbij door middel van een touw, de neti, in een trekbeweging de stok tot draaien werd gebracht (afb 2). Naast deze methode bestaat een tweede variant waarbij de karnstok verticaal op en neer wordt bewogen om de melk te karnen. Deze werkwijze vindt voornamelijk in het noordoosten van de Himalaya plaats. In het begin van de twintigste eeuw deed de karnstokgeleider, de ghurra, overal zijn intrede hoewel het ge-

bruik al eeuwen bekend was. Deze dient om de karnstok op zijn plaats te houden en in zijn beweging te geleiden (afb 3 en 4). Aankankelijk had een touwlus de functie van de ghurra (zie afb 2). Het karnproces beslaat een tijdsduur van een half uur. De boter wordt met de hand uit het houten karnvat, de theki, gehaald waarbij een deel in een boterlamp, de dhupahro, wordt gedaan om als offergave te dienen voor de godin Laksmi, de vrouw van Visnu. Aan de hand van de kleur van de boter valt te achterhalen van welk rund de melk afkomstig is: witte boter is van de buffel, gele van de jak en lichtgele van de koe. Geur en smaak vormen ook een kenmerk. De verkregen boter wordt vervolgens verhit, waarbij het achtergebleven water verdampt en er geklaarde boter (ghee) ontstaat.

3. Schematische weergave van het karnproces

4. Het karnen met behulp van een (schakel-)ghurra

De symboliek in de ghurra

Om goed te functioneren is het nodig dat de karnstokgeleider ringvormig eindigt. Deze ring geleidt de karnstok en wordt geassocieerd met het vrouwelijk geslachtsorgaan (de yoni). Aan de ring zit een staafvormig element, dat eindigt in een afgeknotte driehoek met vasthechtingspunt (afb 5). Een associatie van dat staafvormige element met een fallus (de lingam) ligt dan voor de hand. De kroonvormige schijf kan ook als het hoofd gezien worden van het voorwerp. De staaf, als verbindingselement tussen de schijf en de piramide, vormt dan de as tussen de kosmos en de aarde. Het is als het ware het lichaam van de gestileerde sculptuur. Opmerkelijk is dat, in tegenstelling tot Afrikaanse beelden en gebruiksobjecten, we hier nauwelijks afbeeldingen zullen aantreffen van antropomorfe figuren, maar wel lijn- en vormuitwerkingen van meer abstracte aard. Vreemd eigenlijk, daar de hindoe traditie wel een grote verscheidenheid in afbeeldingen van mensen en dieren kent. Het mythische verhaal van het karnen van de kosmische oceaan, waarbij Visnu en Shiva een prominente rol spelen, vormt de basis van de religieuze symboliek. Het ring- of schijfelement van de ghurra staat symbool voor Visnu, de beschermer van het volk; het staafvormige element voor Shiva. De afgeknotte piramide verwijst eveneens naar Visnu, maar dan als zijn avatar

(verschijningsvorm), de reuzen zeeschildpad, die garant staat voor het slagen van het karnproces. Deze piramide wordt soms vervangen door de vorm van een traditionele, Nepalese woning, de plaats waar de religieuze beleving van de hindoe plaats vindt. Rond het staafvormige element kan een lus of eeuwigheidsknoop, de sri-vatsa, weergegeven zijn, die de kosmische slang Vasuki voorstelt en symbool staat voor het karnkoord uit het mythische verhaal. Maar de Vasuki-lus staat ook symbool voor de typisch hindoeaanse groet, de namaste (afb 6). Dit is goed te zien in de Vasuli-lus van het paringsmodel (afb 10).

Opgemerkt wordt dat afbeeldingen van Visnu altijd van het mannelijk geslacht zijn, terwijl hij in de symboliek van de ghurra de vrouwelijke kant vertegenwoordigt.

Voor de Nepalese bevolking van het platteland is de symboliek die in de ghurra is aangebracht zeer herkenbaar en begrijpelijk. Het is dan ook logisch te verwachten dat uit deze basisvormen allerlei varianten ontstonden. Aan de hand van deze varianten valt te herleiden in welke regio de ghurra vervaardigd is, of zelfs door welke snijders binnen de diverse groeperingen.

Indeling: Op de volgende bladzijden beschrijf ik mijn ghurra's en heb ik ze naar eigen inzicht ingedeeld met een door mij bedachte typenaam.

5. De basisonderdelen met benamingen van een ghurra.

6. De hindoe groet 'namaste'.

7. *het hamermodel - L 27 cm*

Het hamermodel (afb 7)

Op de zonnescijf, symbool van Visnu, is een getande cirkel aangebracht, te duiden als een zonnerad. Van hieruit wordt de lingam, symbool van Shiva, vorm gegeven. Dit gedeelte bestaat uit vier staafvormige elementen die door een zogenaamde Vasuki-lus, de eeuwigheidsknoop, bijeengehouden worden. Vasuki wordt gezien als de slangenkoning van de cobra's. De staaf-

vormige elementen kunnen ook gezien worden als slangenlichamen. Over de betekenis van de geribbelde cilinder zijn de meningen niet eensluidend – genoemd wordt 'hamerkop', 'wandelstok' of 'karnton'. Een dergelijke ghurra zou goed door een Tamang snijder gemaakt kunnen zijn, de snijders van de Bahun-kaste (de hoogste of Brahmanenkaste) van deze groepering zijn bekend om dit werk.

8. *Het karnvatmodel - L 32 cm*

Het karnvatmodel (afb 8)

De zonnescijf, vervormd tot een lus, is hier glad. Zij getuigt van soberheid en ingetogenheid. Het gestileerde hoofd is mogelijk bedoeld om de ghurra tot een abstracte mensfiguur te maken, te meer daar de schijf wordt gedragen door een schouderpartij en een lingam-deel, dat gezien kan worden als het onderlijf met benen. Het verbindingsstuk tussen schijf en onderste deel is evenwel ook te interpreteren als een aaneengesloten rij karnvaten (theki's). Hieruit blijkt des te

meer dat de ghurra-snijders spelen met de symbolische betekenis van hun creaties. Dit aspect van de ghurra maakt het object zo geliefd bij verzamelaars, die graag zoeken naar dieperliggende betekenissen. De uitwerking van het lingam-deel toont een visgraatmotief dat abrupt ophoudt daar waar we de beenpartij herkennen, die weer onbewerkt gelaten is. Voornoemd motief verwijst naar de vis-incarnatie (Matsya) van Visnu. Deze ghurra is mogelijk een artistiek product van een Magar of Tamang.

9. *Het cirkelmodel - L 24*

Het cirkelmodel (afb 9)

De zonnescijf is hier getransformeerd in een sahasrara cakra, het psychisch middelpunt van het absolute, ontleent aan de yogi-meditatie. In wezen het eindpunt waarin alle cakra-energie van de meditatie wordt gebundeld in een intense eenheidservaring. In de zonnescijf herkennen we de ‘duizendbladige’ lotusbloem, die op beide zijden net iets anders gearceerd is waardoor het geheel er niet eentonig uitziet. Het lingam-

deel heeft de vorm van een gestileerde driehoek met rond de centrale kruisvorm een visgraatmotief. Daarbij is het bovenste gedeelte van de keerzijde voor de afwisseling met kruisarceringen vorm gegeven. De ghurra in zijn geheel symboliseert de geslachtsdaad van Shiva (lingam) met Visnu (yoni).

Dit object is waarschijnlijk een product van de Bahun-kaste van de Magar of Tamang, maar zou ook van de Gurung afkomstig kunnen zijn vanwege de opmerkelijk grote zonnescijf.

10. *Het paringsmodel - L 37 cm*

Het paringsmodel (afb 10)

Van deze uitzonderlijk vormgegeven ghurra zijn de voor- en achterzijde identiek gesneden, evenals de zij-kanten. De zonnescijf vertoont rondom vijf kabelbanden, die verwijzen naar het slangenmotief. Het vlakke gedeelte laat aan elke kant zeven cirkels zien doorsneden met een opengewerkt kruismotief. Het lingam deel is hier op ongebruikelijke wijze vormgegeven, het bestaat uit twee lusvormige, spits toelopende onderdelen met ruitjes verluchtigd en op de zijvlakken kruismotieven in een zeshoek. Dit onderdeel staat op een prominent aanwezige openstaande Vasuki-lus, hier een vulva

voorstellend. Daarboven staat een traditioneel Nepalese woning met ingekerfde yoni- en lingam-driehoeken. De driehoekjes met de punt naar beneden gericht duiden op de vrouwelijke variant (Visnu), die met de punt opwaarts op de mannelijke (Shiva). De overgang tussen de knoop/slang en het huis bestaat uit lotusbladeren. Door de verscheidenheid aan elementen in deze ghurra moge het duidelijk zijn dat er ook veel symboliek in besloten zit die wij als westerlingen niet direct opmerken. Uiteindelijk lijkt me de naamgeving van dit model wel verdedigbaar. Het object is waarschijnlijk afkomstig uit de regio van de Magar of Tamang.

11. *Het schakelmodel* - L 26 cm

Het schakelmodel (afb 11)

Deze ghurra is bijzonder door zijn los beweegbare onderdelen, de schakels, die uit één houtblok zijn gekapt (zie ook afb 4). Het getuigt van groot vakmanschap.

De met elkaar verbonden schakels laten toch weer een zonnescijf met lingam-deel zien, in wezen dus het aloude concept. In de zonnescijf zijn kruismotieven in vierkanten uitgesneden. Op de platte vlakken van het object komen in repeterende vorm de ingekerfde yoni-

en lingam-driehoeken voor, een herhalende verwijzing naar de godenwereld. De schakellussen, het lingam--deel voorstellend, gaan aan de bovenzijde over in de zonnescijf en aan de onderzijde in een sterk gestileerde Nepalese woning. Het ophangoog is in deze opstelling onderaan gesitueerd.

Alhoewel het moeilijk is dit uitzonderlijke model aan een bepaalde groepering toe te wijzen, komen zowel de Magaren als de Tamang als de snijders in aanmerking.

12. *Het kegelmodel* - L 20,7 cm

Het kegelmodel (afb 12)

Dit model is in al zijn eenvoud een verstild rustpunt in de grote verscheidenheid aan ghurra vormen. De zonnescijf wordt met het hol gesneden lingam-deel verbonden door een sterk vereenvoudigd weergegeven knoop, die verwijst naar het slangenlichaam. Het oppervlak van de ghurra is onbewerkt gebleven. De kegel, het lingam-deel, heeft een veelvoud aan markante vijfhoekige gaten. De onderzijde wordt afgesloten met een schroefvormig uitlopend deel.

Opmerkelijk is dat dit object een steentje bevat waardoor de ghurra tijdens het gebruik een rammelend geluid maakt, mogelijk ter afweer van boze geesten. Hij is waarschijnlijk gemaakt door een Tamang snijder.

De ghurra, de religieus beladen karnstokgeleider

uit Nepal, heeft haar weg gevonden onder verzamelaars van etnografica. Het is een collectorsitem geworden dat binnen ieders financiële bereik ligt.

Literatuur

- [1] Smedt, Paul de - *Divine Support-ghurras, wooden churning-rod holders from Nepal* - Pilgrims /Book Faith India, Delhi, 2000
- [2] Gendt, Annemie de & Paul de Smedt - *Ghurra's: goden uit de Himalaya: Nepalese volkskunst* - Snoeck-Ducaju&Zn, Gent, 2004
- [3] Jacques, Claude & Suzanne Held - *Angkor* - Hirmer Verlag, München, 1997
- [4] Arte Magica Galerie, Haarlem - *Ghurra: goddelijk gereedschap uit Nepal* - www.artemagica.nl

Afbeeldingen

1. Uit Claude Jacques & Suzanne Held - *Angkor* - [3]
2. tm 5. en kaart Nepal uit *Divine Support-ghurras* - [1]
6. Foto van de auteur
7. tm 12. Foto's door Christine van Doorn - www.christinesfotografie.nl van voorwerpen uit de collectie van de auteur